

tréyner o penyorar lurs deutors --- a pagar a els los deutes, feyta *fadiga* per 3 vegades al veger de Vila franca», «prius *fatiga* ter in nostro vicario», docs. de 1324 i 12422 en el Cartoral de Vilafranca de Conflent, f° 4r. La *fadiga* de dret s'havia convertit en una figura legal (« de literis mandatorum seu *faticharum* in aliena iurisdictione» en els *Stils* de la mateixa vila (confirmació 1371, f° 37r). I era un dret que es podia perdre, i una obligació, de la qual la superioritat podia concedir dispensa: «an feytes vendes --- hon lo senyor rey n'ha perdut lo delme e son dret de la *fadiga*», Procés de Pere de Palau, Camarasa, a. 1295, f° 9v en el ms. que visuro (ed. Ca. Candi, 166.25). Per l'altre costat: «En Jovan Domingo li demane *fadigues* <li exigeix avís amb antelació> --- on vos pregam --- que vós aqueles *fadigues* faczats cessar ---», a. 1290 (BABL VII, 276). Abreujant, em limito a remetre a altres passatges on surt el substantiu: *CostTort.* (Ol., pp. 224, 228); *Consolat de Mar*, caps. 213, 216, 216 (pp. 264, 269, 273). Els testimonis segueixen abundant molt, almenys fins a la fi del S. xv, i fins a l'extrem NO. i l'extrem Sud del domini: Arnau d'Erill (BABL XXIX, 218.213); Serrano i Sanz, *Not. Hist. Ribag.*, a. 1498, p. 22; a Múrcia l'any 1274, etc. (García Soriano, p. 193). Per la nota que publica Ignasi Soldevila el 1967 (veg. FETILLAR) es veu que a la fi de l'Edat Mitjana es tenia consciència fixada de la distinció entre *fadiga de dret* (amb *-d-*) i *fatiga* física (amb *-t-*). Encara en Jaume Roig era popular la *fadiga*, per als emfiteutes: «Eva --- ligà / a ses hereves / ab fermes treves / ab --- Lucifer: / d'ell, censaler, / emphiteotes / les féu a totes, / jus sa *fadiga*» (Spill, 104.91).

Fatjó, V. *fatjó* (FETGE?)

Fatjos!, exclamació vulgar enèrgica que se sent molt en el Rosselló i Vallespir: sento *fágus* a St Joan de Plade-Corts i en algun altre poble (1959; *AlcM fatxos*), potser eufemisme per l'obscè *java!*, molt més usat encara, i que en el Rosselló se sent a cada pas i a tothom (més d'un cop sentit a dones, i sense excloure'n algunes senyores fines): es podria deure a una contaminació per *jo 't fotx* (= *jo et fot*) o potser a un *fatjar* usat en un sentit de 'coïre' (que no em consta).

FATO, segurament pres del cast. *hato*, en la seva forma aragonesa *fato*, id., en el qual semblen haver coincidit un mot germànic (gòt. *FAT, a-al. ant. *fazzôn* 'vestir-se', al. *fatzen* 'parracs') amb un d'aràbic *hazz* 'porció que toca a cada u'; veg. DCEC (HATO). □ 1.ª doc.: en dos docs. valencians de 1414 i 1439, avui sembla ser més usat en el Princ. que allà, per bé que pertot l'exclouen els diccs., per purisme.

Però no escassegen els testimonis en escr. Renaix. (Massó T. i NOLLER en *AlcM*): «dalt al terrat del cotxo hi tiravan *fato*», M. Genís i Aguilar (*La Reyneta del Cadí*, 11); «fardell, equipatge de roba», «tota càrrega», maestr. (GaGirona, p. 324); «l'alegria desbo-

tava, amb empaitades per sobre els *fatos* arrimats a la paret, voleiaven els morralets de palla i les pollores ---», Coromines (*Presons Imag.* II, O. C., 853b46; de nou 856a33); «tu i jo, Escanyapits, ens quedarem a guardar els *fatos*, mentre els contrabandistes els porten en corrua a l'amagatall», id. (*De plaer* --- v, pàgina 196); «el carrer de Montcada estava convertit en dipòsit de drogues --- bastaixos amb el capçal encocxinat i el jou al coll, que duien paques i caixes de cinc quintars, amb una mà al jou i l'altra arrepenjada contra el *fato*, per aturar el seu balanceig», id. (*Pigmalió*, III, p. 63).

Com a terme de pastors, aplicat al pes que carreteren per abrigar-se i menjar, Amades, *BDC* XIX, 143. A Tortosa 'els fruits de la collita que es guarden', Vergés Paulí (*Espurnes*, 15). Un conegut que és fill de Viladrau i ha fet de bosquerol en el Montnegre, em deia, mostrant-me la bardissa impenetrable d'un còrrec d'aquí: «no ho sembla, i aquí hi ha molt de *fato*», referint-se als quintars de feixines de llenya que se'n trauien (1974).

Com explico en el DCEC, tot i que no sembla que cap forma d'aquest mot hagi pogut tenir arrelament antic en català propi (aragonesisme?, mossarabisme?), en canvi té gran extensió, arrelament i caràcter antic no sols en gallego-portuguès sinó també en el Llgd., Alvernía i domini francoprovençal, allà com a femení *fato* (*fàta*) parlant de peces de roba, especialment amb el significat de 'draps, parracs'; i s'hi deu haver estès més; d'una banda fins a l'esquerra del baix Roine, vist el prov. *s'esfatà* 'esparracar': «la mar --- li nègo e lis *esfato* em' un orre chaurit», «les noie et les écharpe ---», *Calendau* III, 52.7; d'altra banda fins al bearnès, car el basc suletí *bátü* «effets de toute nature» (Mitxelena, *Fon. Hi. Vca.*, 214) s'ha de creure que és manlleu romànic que vingui del Nord i no pas del Sud.

DERIV.: *Fatuatge*, format segons el model de *carro/carruatge*. (Garrotxa).

Fatu, V. *fat* II *Fatuatge*, V. *fato* *Fatuïtat*, V. *fat* II *Fatumbo*, *fatumbo*, V. *fatumbo* (FOTRE) *Fatxada*, V. *façana* (FAÇ)

FATXENDA, pres de l'it. *faccènda* 'feina a fer, afers', en frases com *avere molte faccènde* 'tenir molta feina, molts negocis', d'on *Dottor Faccènda* o *Ser Faccènda* 'qui es dóna aires de tenir molta feina; aqueferrat; anant d'ací d'allà sense objecte', provinent del ll. FACIENDA 'coses a fer' (d'on ve també el nostre *feina* o *faena*). □ 1.ª doc.: en cançons populars de cap al S. XVII.

«D'on veniu fadrins, veniu de l'Auvèrnia? / matxos que menam portan gran *fatxenda*: / portan davantal, cuberta y manteta» (MilàF, *Romlo*, 122B5), dialecte oriental i potser del S. XVII (o àdhuc XVI?); «Fadrins de Sant Boy molta *fatxenda* gastan: / el més petit de tots, en gasta més que els altres», id. (id., 306.1), «los miquelets / --- sí n'hi havia un comandant, molta *fatxenda* 'n gastava: / duhia gec de vellut, y xarretetes de plata», recollit en el Vallespir, fets de c. 1809,